

Pregledni naučni rad

UDK: 658.14:330.34 (497.6)

Rade Lazić, MA¹**STRATEGIJA FINANSIRANJA EKONOMSKOG RAZVOJA ZEMALJA U
TRANZICIJI SA AKCENTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU****Sažetak**

Ekonomski razvoj je veoma složen proces. To je razlog i objašnjenje za veliki broj definicija, odnosno pokušaja njegovog određivanja i opisivanja. Ekonomski razvoj je proces kojim se nacionalne ekonomije sa niskim dohocima transformišu u moderne industrijske ekonomije sa srednjim, višim srednjim i visokim dohotkom. Takođe, ekonomski razvoj je razvoj bogatstava zemalja, ili regija, ili urbanog, odnosno ruralnog područja u korist njihovih stanovnika, te održivi porast standarda življenja koji sugeriše porast u dohotku po stanovniku, bolje obrazovanje i zdravlje, i bolju zaštitu okoliša. Ekonomski razvoj može se okarakterisati kao složeni višedimenzionalni koncept koji uključuje poboljšanja za blagostanje ljudi u bilo kojoj definiciji te riječi, pa se može definisati i kao brz i stabilan privredni rast, porast bogatstva, puna zaposlenost, kontrolisana inflacija i dr. Da bi uopšte došlo do ekonomskog rasta i razvoja, neophodno je da postoje sredstva kojima će se razvoj finansirati.

Ključne riječi: *Ekonomski razvoj, finansiranje, države u tranziciji, strategija*

**ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGY OF FUNDING COUNTRIES IN
TRANSITION WITH ACCENT TO BOSNIA AND HERZEGOVINA****Summary**

Economic development is a very complex process. This is the reason and explanation for a number of definitions, and attempts of determining and describing. Economic development is a process of national economy with low incomes are transformed into a modern industrial economy with a middle, upper middle and high income. Also, economic development is the development of resources of countries or regions, or urban or rural areas for the benefit of their inhabitants, and a sustainable increase in living standards, which suggests an increase in per capita income, better education and health, and better environmental protection.

Economic development can be characterized as a complex multidimensional concept that includes improvements to the welfare of the people in any definition of the word, and can be defined as a fast and stable economic growth, the increase of wealth, full employment, controlled inflation. To make it come to economic growth and development, it is essential that there are resources to finance development.

Keywords: *Economic development, financing, countries in transition, strategy*

---

¹ Doktorand Fakulteta za upravu

UVOD

Posljednjih deset godina XX vijeka sigurno će biti zapamćeno kao period u kojem je veliki broj zemalja Evrope pošao tranzicijskim putem koji je obilježen dubokim ekonomskim reformama i procesima koji su za cilj imali prelazak sa centralno-planske privrede na tržišnu. Jedna od prvih zemalja koja je započela tranzicijske procese bila je Poljska, koja je sa ovim izmjenama započela 1989. godine dok su se godinu kasnije, tačnije 1990., počele intenzivnije primjenjivati reformski procesi. Tranzicijski talas se vrlo brzo počeo širi i ka drugim zemljama Evrope, posebno na zemlje istočne Evrope a kasnije na zemlje Balkana. Jačanje tranzicijskih procesa postali su veoma interesantni, posebno uzimajući u obzir stope rasta koje su ove zemlje počele da bilježe, što je posebno bilo interesantno za ekonomske analitičare i istraživače reformskih procesa. Ono što će se ovim istraživanjem obuhvatiti jeste analiza privrednog rasta i razvoja pojedinih tranzicijskih zemalja sa ciljem ocjene finansiranja istog, odnosno, sa ciljem identifikacije strategije finansiranja koju su ove zemlje implementirale. U tom smislu, u centar analize stavljena je Bosna i Hercegovina, ocjena dosadašnjeg sistema razvoja, sistemi finansiranja razvoja te prijedlog i unapređenje sistema finansiranja privrednog rasta i razvoja.

Kada se govori o privrednom rastu, tada je neophodno razmatrati i problematiku finansiranja privrednog rasta i razvoja. Posljednji tridesetak godina pitanje i problematika finansiranja privrednog rasta i razvoja dolazi u centar pažnje. Na jačanje uloge i značaja sistema finansiranja privrednog rasta posebno značaj uticaj imala je globalizacija i globalna kretanja koje su, u velikoj mjeri, doprinijele razvoju finansijskih inovacija.

Opšte je poznato da bez finansijskih sredstava nije moguće bilo šta razvijati a posebno podsticati privredni rast i razvoj zemlje. Tranzicijske zemlje se susreću sa nedostatkom novčanih sredstava, nedovoljnom akumulacijom, zastarjelom tehnologijom ali i nedovoljnim nivoom naučnih znanja kojima bi se značajnije podsticala inovativnost i privredni rast. Privredni rast je, sam po sebi, složena kategorija i podrazumjeva veliki broj različitih varijabli, odnosno kategorija koje, zajedničkim djelovanjem utiču ni podstiču privredni rast. Kada se govori o strategijama finansiranja privrednog rasta i razvoja tada se misli na različite mogućnosti izbora osiguranja potrebnih novčanih sredstava za pokretanje privrednih procesa u zemlji. U tom smislu, zemlja ima brojne mogućnosti počevši od akumulacije sredstava (koje uglavnom nema dovoljno), zaduživanja bilo u zemlji ili inostranstvu, otvaranje zemlje prema stranim investicijama itd.

STRATEGIJA FINANSIRANJA EKONOMSKOG RAZVOJA ZEMALJA U TRANZICIJI

Teorijske osnove privrednog razvoja države

Ekonomski razvoj i rast nisu obični problemi i obična pitanja već pitanja egzistencije preduzeća i nacionalnih privreda i, uopšte, opstanka materijalne kulture i modernih društava. Pod privrednim ili ekonomskim rastom podrazumjeva se stalno uvećanje proizvodnje, izraženo bilo u GDP, nacionalnom dohotku ili po glavi stanovnika, tokom određenog vremena. Privredni rast podrazumjeva povećanje proizvodnih resursa, dugoročno uvećanje proizvodnih sposobnosti društva zasnovanom na tehničkom progresu, institucionalnoj i ideološkoj reformi². Prema nekim autorima povećanje proizvodnje mora imati bar 20-to godišnje trajanje da bi se uopšte moglo govoriti o rastu. Tako, Peru smatra da bi porast proizvodnje u periodu kraćem od naznačenog trebalo zvati samo ekspanzijom a ne privrednim rastom. Privredni razvoj je rast plus promjena (strukturna promjena). On predstavlja mjenjanje na bolje u materijalnom i moralnom smislu na temelju privrednog rasta. Razvoj je mjenjanje, obnavljanje, usavršavanje ekonomskih sistema na osnovu novih tehnologija i organizacije rada i autputa proizvodnje, kvalitativna promjena. Razvoj se shvata kao³:

- ciklični tok, kružno kretanje,
- kao beskonačno kretanje od nižeg ka višem stanju,
- kao ireverzibilno kvalitativno mjenjanje, tj. nepovratna kvalitativna promjena.

Teorija rasta odgovara na pitanje kako i na koji način se može povećati obim proizvodnih mogućnosti – GDP u uslovima pune zaposlenosti. Rast i razvoj su dinamičke kategorije. Ekspanzija je povećanje GDP na kraći rok a rast je duži rok, preko 20 godina. Rast je cilj razvoja. Razvoj je nepovratni (ireverzibilni) tok, ciklus progresivnih promjena koje se kreću neravnomjerno tj. spiralno, skokovito, jer u osnovi sadrži konflikt, pa razvoj teče u etapama. Osnovni atributa privrednog rasta⁴:

- sadržaj,
- tip rasta,
- mehanizmi,
- cilj,
- kultura.

---

² Đerić,B.,”Teorija i politika privrednog razvoja”, Savremena administracija, Beograd, 1997. godine, str.39.

³ Babić,M., “Makroekonomski modeli“, Mate,Zagreb, 1997. godine, str.57.

⁴ Kejnz,J.,M.”Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca”, Mate,Zagreb, 198. godine, str.113.

Ekonomski ideal u razvojnoj politici je ekonomski rast bez inflacije i nezaposlenosti, sa vanjsko-ekonomskog i budžetskom ravnotežom, i rastom produktivnosti rada i kapitala, a uz to i postizanje pozitivnih trendova u promjeni privredne strukture, tražnje, podizanje kulturnog nivoa i obnavljanje stanovništva i društva u njegovoj sveukupnosti⁵.

Rast kao generički pojam i razvojne paradigme

Paradigma, znači osnovna ideja, obrazac razmišljanja, shvatanja. U skladu sa tim, razvoj je⁶:

- „rješenje ekonomskih i socijalnih problema;
- stvaranje načina ekonomskog rasta,
- preduzetništvo i preduzetnička aktivnost,
- proces očuvanja sredine (paradigma održivog razvoja),
- način oslobađanja ljudskog potencijala,
- rezultat mikro i makro menadžmenta,
- metod stvaranja socijalne pravednosti“.

Ekonomski izbor je realokacija resursa na proizvodnju preferencijalnih dobara u uslovima ograničenih resursa, date tehnologije, troškova – ne može se sve proizvoditi već se nešto mora žrtvovati. Proizvodna mogućnost – proizvodnja dobara uz maksimalno korištenje kapaciteta i punu zaposlenost. Na toj granici se ostvaruju minimalni gubici u proizvodnji drugog proizvoda. Povećanje proizvodnje uz premještanje i dokapitalizaciju resursa tokom vremena predstavlja rast, tj. pomjeranje proizvodnih mogućnosti ali pod uslovom promjena.

Sistemska i informaciono shvatanje razvoja

Ovaj pristup u ekonomskom razvoju utemeljen je na kibernetici i opštoj teoriji sistema i nekim novim disciplinama koje u ovim dvjema imaju svoje izvorište. Ovaj pristup vidi razvoj u stalnom kretanju i usavršavanju, poboljšanju njegovih parametara ili svojstava, te porastu materijalnih energetske i informacione veze – tokova među elementima unutar sistema, na jednoj, i između sistema i njegovog okruženja na drugoj strani. Elementi kibernetičkog sistema jesu:

- **Sistem** – cjelina ili organizacioni skup elemenata ili skup ulaza i izlaza. Sa stanovišta organizovanosti razlikuje se dobro organizovani, difuzni, loše organizovani i samoorganizujući sistemi;
- **Element** – predstavlja temeljni dio sistema;

---

⁵ Đerić, B., „Teorija i politika privrednog razvoja“, Savremena administracija, Beograd, 1997., str. 51.

⁶ Ilić, B., „Aktuelna pitanja savremene političke ekonomije“, Beograd, 1995., str. 93.

- **Struktura** – predstavlja hijerarhijsku povezanost elemenata;
- **Veza** – one povezuju elemente i sistem sa okruženjem. Mogu biti jake, slabe, direktne, povratne;
- **Stanje sistema** – predstavlja trenutni presjek u razvoju sistema, a opisuju se ulazima, izlazima ili nekim drugim parametrima ekonomskog sistema, kao što su produktivnost rada, kapitalni koeficijent, koef. efikasnosti fondova... Moguće je govoriti o stanju mira, stanju krize ili uzdrmanosti sistema, stanju stabilne dinamike, dopustivom stanju i sl. U granicama dopustivog stanja postoji radna oblast sistema, tj. ona oblast u kojoj sistem radi ili proizvodi najbolje rezultate. Izlazak iz zone dopustivog stanja prijeti pogoršanju ključnih parametara sistema pa čak i njegovom nestajanju;
- **Ponašanje sistema** – tvrdi se da se sistem ponaša ako ima performanse prelaska iz jednog u drugo stanje, te se otuda ono definiše kao funkcija početnog stanja i kontrolisanih/nekontrolisanih ulaza. Sistem se može naći u tri stanja: ravnotežnom, prelaznom i periodičnom⁷.
  - o **Ravnoteža** je sposobnost sistema da u dužem periodu očuva svoje stanje - u uslovima nekontrolisanih ulaza i izlaza;
  - o **Stabilnost** je sposobnost sistema da se izveden iz stanja ravnoteže pod uticajem upravljačkih odluka ponovo vrati u ravnotežno stanje, na višem nivou.
  - o **Razvoj** je proces kreacije promjena rađanje kvaliteta iz kvantiteta, proizvod bipolarnih relacija kao što su red- haos, ravnoteža – neravnoteža, fluktuacija – stabilnost;
- **Ciljevi sistema** - definišu se kao željena realno ostvariva stanja u koja sistem teži da uđe;
- **Veliki ekonomski sistem** – to je parcijalni slučaj tzv. dinamičkih sistema. On se specificira složenošću, stohastičnošću, autonomnošću, nestacionarnošću, neproduktivnošću. Ovaj sistem uključuje: proizvodnju, raspodjelu, razmjenu i potrošnju;

Makroekonomski indikatori

Za mjerenje ekonomskog rasta koriste se⁸:

- „Raznovrsni monetarni pokazatelji, bilo zbirni ili pojedinačni (agregati društvene proizvodnje);
- Nemonetarni pokazatelji – npr. porast proizvodnje čelika, automobila po stanovniku, odnosno pokazatelji raznih vrsta infrastrukturnih i trajnih potrošnih dobara *per capita*;

⁷ Prilagođeno prema: Đerić, B., „Teorija i politika privrednog razvoja”, Savremena administracija, Beograd, 1997. godine, str.83.

⁸ Jakšić, M., Alibašić, Z., „Osnovi makroekonomske analize”, Brčko, 1998. godine, str.201.

- Strukturni tzv. vezane varijable u modelima rasta, kao što su: dohodak – troškovi, štednja – investicije, industrijska – poljoprivredna proizvodnja“.

Najveće značenje za izražavanje i mjerenje privrednog rasta imaju promjene agregatih pokazatelja društvene proizvodnje. U tom smislu koriste se dvije vrste pokazatelja⁹:

- **STOKA** – zalihe i bogatstvo, to su pokazatelji stanja koji se utvrđuju na određeni dan i putem kojih se iskazuje stanje a ne dinamika ekonomskog procesa;
- **TOKA** – dinamički pokazatelji koji izražavaju promjene u jedinici vremena npr. društveni bruto proizvod, društveni proizvod, nacionalni dohodak.

Najznačajniji pokazatelj koji ima karakter STOKA jeste **društveno bogatstvo** koje predstavlja ukupno bogatstvo društva stvoreno radom svih generacija a služi proizvodnji i potrošnji. **Nacionalni dohodak** kao novostvorena vrijednost predstavlja izvor uvećanja društvenog bogatstva putem investiranja akumulacije u aktivne i pasivne fiksne fondove i obrtne proizvodne fondove. On najjasnije izražava dinamiku ekonomskog rasta.

$$DBP = ND + A + MT = DP + MT$$

MT – materijalni troškovi

$$DP = DBP - MT = ND + A$$

A – amortizacija

$$ND = DBP - MT = DP - A$$

$$GNP = C + I + G + NX$$

GNP – bruto nacionalni proizvod

C – potrošnja, I – investicije

G – državni rashodi; NX-neto export

U funkciji uvećanja društvenog bogatstva najveću ulogu ima ND i on treba stalno da raste. Na njegov rast utiču¹⁰:

- „racionalisanje elemenata prenesene vrijednosti (A+MT);
- rast produktivnosti (ekonomisanje živim radom)“.

Pokretačke sile razvoja

Kada se analiziraju pokretačke sile razvoja, u prvom redu važno je naglasiti vrijednosno – interesni faktor prema kojem se daje odgovor na pitanje šta generiše, pokreće ljude da rade bolje i više. Ekonomska aktivnost se odvija između društvene podrške i društvenog ograničenja.

---

⁹ Prilagođeno prema: Jakšić, M., Alibašić, Z, „Osnovi makroekonomske analize“, Brčko, 1998., str.207.

¹⁰ Komazec, S., „Makroekonomija“, Ekonomski fakultet Beograd, 1992. godine, str.203.

Ekonomski je cilj proizvoditi više uz minimalne troškove dok je politički cilj – opstanak i reprodukcija društvene vrijednosti. U pokretačke sile razvoja spadaju¹¹:

- „potrebe,
- ciljevi (željeno stanje u kojem subjekt želi da bude),
- interesi,
- konfliktost među njima i
- sama ekonomska aktivnost kao ekonomska pobuda po sebi“.

Za ekonomski razvoj i politiku razvoja najteži je zadatak kako pobuditi pokretačke sile razvoja, potaknuti ekonomske interese, kako pomiriti konfliktost potreba, ciljeva i kako izgraditi demokratski sistem. Društvena vrijednost sistema u sebe uključuje političku, ekonomsku, ekološku, duhovnu i etičku vrijednost, opšte čovječanske vrijednosti i lične vrijednosti čime se osigurava razvoj demokratskog sistema.

Generisanje i osnovni momenti razvojnog procesa

Kako bi se analizirao proces finasiranja privrednog rasta i razvoja tranzicijskih zemalja, veoma je važno shvatiti pojmove privrednog rasta kao i indikatore koji generišu razvojne procese. Tranzicijske zemlje, čija je privreda djelovala na planskim osnovama, u tranzicijskim procesima imala je potrebu da se što bolje upozna sa sistemima privrednog rasta tržišnih privreda. U tom smislu, neophodno je bilo razumjevanje osnovnih momenata razvojnog procesa.

Vrijednosno – interesni faktor

Kada se govori o vrijednosno – interesnom faktoru tada je potrebno pažnju usmjeriti pitanjima šta to generiše razvoj, odnosno šta to pokreće ljude da rade bolji i više. Kako je već pomenuto u prethodnom odjeljku, pokretačke sile razvoja jesu¹²:

- potrebe,
- ciljevi (željeno stanje u kojem subjekt želi da bude),
- interesi,
- konfliktost među njima i
- sama ekonomska aktivnost kao ekonomska pobuda po sebi.

Potrebe, bez obzira na prirodu i porijeklo predstavljaju izvorište raznolikih ekonomskih aktivnosti i jedan su od neposrednih generatora ekonomskog napretka. Čovjek ima različite potrebe, pri čemu je njihova segmentacija izvršena na:

---

¹¹ Đerić, B. „Teorija i politika privrednog razvoja“, Savremena administracija, Beograd, 1997., str.87.

¹² Đerić, B. „Teorija i politika privrednog razvoja“, Savremena administracija, Beograd, 1997., str.87.

- biološke (hrana, voda, stan, boravište, odmor)
- potrebe za ekonomskom sigurnošću i sugurnom ekonomskom budućnošću,
- socijalne potrebe,
- potrebe za uvažavanjem, prije svega kao stručnjak i persona.

Osnovne makroekonomske karakteristike ekonomskog rasta

Sveukupni ekonomski razvoj specifikuje se određenom dinamikom (veličina stope rasta, osnovne tendencije, fluktuacije, slučajnosti), tipom te kvalitetom privrednog rasta. Ta tri parametra privrednog rasta odražavaju najvažnije procese koji se zbivaju u ekonomiji i sistemu razvoja pa se otuda uzimaju kao tri važna zadatka upravljanja razvojem.

Ingredijenti ekonomskog rasta

Ingredijenti ekonomskog rasta ili faktori razvoja, predstavljaju jednu od najvažnijih kategorija razvoja – u krajnjem slučaju što predstavljaju njegov materijalni nosilac. Ova tematika, odnosno ovaj aspekt ekonomske teorije dosta je izučavan i najčešće obuhvaćen pojmovima:

- faktori razvoja,
- ekonomski ili proizvodni potencijali i
- izvori ili resursi privrednog rasta.

Privredni razvoj i uticajne škole ekonomske politike

Teorije i modeli ekonomskog razvoja pokazuju historijsku i intelektualnu evoluciju naučnog mišljenja o razlozima, uzrocima i posljedicama razvoja, odnosno odsustva razvoja. To se može pokazati predstavljanjem klasičnih teorija ekonomskog razvoja i savremenih modela razvijenosti i nerazvijenosti. Kada je riječ o klasičnim teorijama, pažnja se fokusira na:

- modele rasta linearnih faza,
- teorije i obrasce strukturalnih promjena,
- revoluciju međunarodne zavisnosti i neoklasičnu kontrarevoluciju slobodnog tržišta.

Finansiranje ekonomskog rasta

Finansiranje privrednog razvoja predstavlja veoma složenu i zahtjevnu i kompleksnu oblast. Što se tiče kompleksnosti, ona se, u najvećoj mjeri ogleda u ključnim odlukama koje se tiču odabiru i metodama prikupljanja kapitala i njegovog usmjeravanja u određene razvojne projekte. U teoriji i praksi moguće je razlikovati interno i eksterno finansiranje razvoja, pri čemu nadležne institucije, zadužene za ovaj segment,

donose odluke o izboru modela i finansiranju¹³. Ukoliko se jave nedostaci internih izvora finansiranja, što je karakteristika skoro svih tranzicijskih zemalja, pristupa se eksternim izvorima, odnosno eksternom zaduživanju.

Prilikom analiziranja finansiranja strategije razvoja, bez obzira da li se radi o tranzicijskim ili razvijenim zemljama, važno je znati da je osnova finansiranja ista samo je sistem korištenja svakog od izvora različit. Naime, nemaju sve zemlje iste mogućnosti kada je u pitanju korištenje vlastitih izvora finansiranja, odnosno akumulacije i štednje, i kada je u pitanju korištenje eksternih izvora finansiranja.

Finansijski sistem

Svaku zemlju je moguće posmatrati kao cjelovit sistem koji se sastoji iz većeg broja podsistema. Tako se može govoriti o pravnom, političkom, privrednom, obrazovnom, kulturnom i drugim podsistemima jedne zemlje. Sa ekonomske tačke gledišta posebno je značajan privredni sistem bez čijeg adekvatnog funkcionisanja ne bi bio moguć opstanak, rast i razvoj cjelokupne društvene zajednice. U okviru privrednog sistema jedan od najvažnijih podsistema je finansijski sistem. Finansijski sistem je sastavni dio privrednog sistema koji se sastoji iz više elemenata pomoću kojih treba da omogući nesmetan tok finansijskih sredstava u jednoj društveno – ekonomskoj zajednici¹⁴. Finansijski sistem, slično kao i privredni sistem, posjeduje više karakteristika od kojih posebno treba istaći:

- dinamičnost,
- otvorenost i
- kompleksnost.

Finansijske institucije i instrumenti u konceptima finansiranja privrednog razvoja

Tri osnovna elementa finansijskog sistema jesu tržišta, institucije i instrumenti. Kada se posmatraju učesnici tada se javljaju različite teškoće i problemi oko njihove klasifikacije. U okviru ovog rada iste će se razdvojiti na:

- Centralnu monetarno – finansijsku instituciju, odnosno centralnu banku,
- Depozitne institucije – banke, štedionice i ostale,
- Ugovorne finansijske institucije – osiguravajuća društva i penzione fondove i
- Čisto posredničke finansijske institucije.

---

¹³ EU PHARE, (1999), „An Evaluation of the EU“, Phare Public Administration Reform Programmes

¹⁴ Erić, D., „Finansijska tržišta i institucije“, Ekonomski fakultet Beograd, 2003. godine, str.8.

Privredni rast tranzicijskih zemalja

Period u kojem je došlo do značajnije ekspanzije tranzicije među zemljama i posebno njihovog rasta i razvoja, ekonomska teorija nije imala dovoljno saznanja o tome kako će se kretati privredni razvoj ovih zemalja kao ni koji su presudni faktori koji određuju rast i razvoj ovih zemalja. Kako su tranzicijske zemlje postepeno bilježile privredni rast, tako je postalo sve zanimljivije analizi i istraživati privredu ovih zemalja. Tako su uslijedile ozbiljne rasprave koje se tiču modela i mogućih pokretača tranzicijskih zemalja kao i analiza načina održavanja visokih stopa rasta ovih zemalja a sa ciljem smanjenja razlika između tranzicijskih zemalja i razvijenih zemalja. Naravno, tranzicijske zemlje su se suočile sa određenim problemima u rastu i razvoju i posebno u sistemu finansiranja, te je takvo stanje zahtijevalo jedan drugačiji pristupa i analizu problema.

Polazni okviri tranzicije

Nakon dugotrajne izolacije i okvirima tzv. socijalističkog društveno – političkog i ekonomskog uređenja, što znači - nakon perioda u okruženju bitno različitom od političkih sistema i tržišnih privreda karakterističnih za industrijski visokorazvijene zemlje zapadne hemisfere, a propašću političkih i ekonomski neefikasnih poredaka, društva centralne i istočne Evrope suočila su se sa problemima usvajanja političkih i ekonomskih standarda visokorazvijenih industrijskih zemalja Zapada. Za postupak usvajanja tih standarda ustalio se termin „tranzicija“.

Prema tome, prelaz bivših socijalističkih zemalja iz centralno – planskog u tržišno privređivanje jeste i jedan od najvažnijih procesa globalizacije svjetske privrede novijeg doba. To je pokušaj bivših socijalističkih zemalja - znatnog dijela svijeta u svakom pogledu – da se izvuku iz izolacije i da se uklope u kapitalizam kao dominantan društveno – privredni i politički sistem u svijetu. Onog trenutka kada je sistem centralno planskog privređivanja, prije svega, zbog svog načina funkcionisanja i motivisanja, odnosno motivacione strukture, iscrpio svoje unutrašnje snage samoodržavanja i kada se zbog toga urušio, proces njegove transformacije u tržišno privređivanje postao je neminovan a ne ciljni izbor bilo koje društvene grupe¹⁵.

Makroekonomski problemi privrednog razvoja tranzicijskih zemalja

Kada je započinjao proces tranzicije bivših socijalističkih zemalja Evrope, ekonomska nauka nije raspolagala iskustvima koja bi mogla pomoći u oblikovanju preporuka nosiocima ekonomske politike. Kako je vrijeme odmicalo, a iskustvo zemalja u tranziciji bivalo sve veće, stručnjaci su se upuštali u prve analize ekonomskih zbivanja u tim zemljama.

---

¹⁵ BajecJ.,Maksimović,Lj.,“Savremeni privredni sistem“, Ekonomski fakultet Beograd, 1997.,str. 89.

Dosadašnje iskustvo pokazuje da svaka zemlja koja je prihvatila tržišnu orijentaciju kao krajnji cilj proživljava specifičan tranzicioni proces. Tranziciona iskustva su pokazala da¹⁶:

- ekonomije u tranziciji imaju neka zajednička početna obilježja – snažni ekonomski pad na početku tranzicije, snažni inflatorni pritisci, visoki fiskalni deficiti, bankarske krize, porast nezaposlenosti, privatizacioni modeli opterećeni brojnim interesnim konfliktima;
- proces izgradnje tržišne privrede kao zajednički cilj, brzina i slijed mjera za ostvarenje tog cilja često se razlikuje po pojedinim zemljama;
- zaustavljanje ili značajnije usporavanje reformskih procesa u nekom području vrlo brzo se vraća kroz negativne efekte na cjelokupnu nacionalnu ekonomiju.

Bosna i Hercegovina i problemi privrednog razvoja

Dosadašnja socio-ekonomska analiza Bosne i Hercegovine pokazala je niz problema u dosadašnjem razvoju zemlje, koji većim ili manjim intenzitetom, mogu da utiču na njenu budućnost. Po svom značaju, sveobuhvatnost i potreba što bržeg rješavanja, u prvi plan izbijaju sljedeći:

- Pad broja stanovnika,
- Niska efikasnost i efektivnost postojećeg društvenog modela,
- Niska konkurentnost i
- Socijalna isključenost i visok nivo siromaštva.

Bosna i Hercegovina je jedina zemlja evropskog kontinenta koja nema popisa stanovnika od 1991. godine i koja ne zna tačan broj svojih građana, pa se iz tog razloga koriste različite procjene. O ostalim demografskim obilježjima da se i ne govori. Takođe, objavljeni rezultati poslednjeg popisa stanovništva bivše SR Bosne i Hercegovine iz 1991. godine su nekompletni. Početak XXI vijeka predstavlja izuzetno složen period u demografskom razvoju BiH u kome se broj stanovnika postepeno smanjuje, a prirodni priraštaj bilježi tendenciju konstantnog pada.

Danas se procjenjuje da u BiH živi oko 4 miliona ljudi. Godišnje stope rasta stanovništva i podaci o relativnom učešću pojedinih područja u ukupnom stanovništvu ukazuju na međuzavisnost prirodnog kretanja i procesa depopulacije i starenja stanovništva. Komponente prirodnog kretanja stanovništva ukazuju na probleme u demografskom razvoju. Nepovoljno demografsko stanje se prvenstveno ogleda u padu stope nataliteta, negativnom prirodnom priraštaju, nepovoljnim migracionim kretanjima i sve većem udjelu starog stanovništva. Stopa prirodnog priraštaja u BiH od 2002. godine negativna i ukazuje na poremećaje u vitalnim strukturama, sa nizom negativnih posljedica. Pad stope nataliteta konstanta je već

¹⁶ Stojanović, A., "Poreski sistem zemalja u tranziciji," Revikon, 2008. godine, str. 29.

nekoliko decenija, ali u godinama nakon posljednjeg rata pitanje pada nataliteta ušlo je u fazu u kojoj je demografski oporavak neizvjestan i uz mnogo radikalnije mjere podrške rađanju od postojećih.

Niska efikasnost i efektivnost postojećeg društvenog modela

BiH je zemlja koji se nalazi u periodu tranzicije (prelazak iz socijalističkog društveno-ekonomskog sistema u kapitalizam), a nastala je Dejtonskim mirovnim sporazumom kojim je uspostavljen mir nakon građanskog rata u Bosni i Hercegovini.

Pored domaćih vlasti, o sprovođenju mirovnog sporazuma brine se i Visoki predstavnik međunarodne zajednice (OHR), pa se više može govoriti o protektoratu nego o nezavisnom političkom sistemu. BiH ima najlošiji imidž od svih evropskih zemalja koji nosi atribut stalne krize, suprotstavljanja na nacionalnoj osnovi i visokog nivoa siromaštva¹⁷. Međuetnički odnosi, zatrovani ratom i dalje su loši, a državi nedostaje vizija smjera kojim treba ići. Postoji više razloga za stalni nedostatak povjerenja među najvećim etničkim grupama u BiH, a ključni je neuspjeh, čak i toliko godina nakon Dejtona, što nije generisan veći ekonomski napredak. Na katastrofalno stanje u ekonomiji, pored trogodišnjeg rata, uticala je i neuspješna tranzicija.

Zabrinutost za političku stabilnost BiH je velika. Od 42 evropske zemlje koje su obuhvaćene istraživanjem¹⁸, BiH se po kupovnoj moći građana nalazi na 37. mjestu. Prosjek kupovne moći po stanovniku za Evropu iznosi 11,945 evra i pokazuje mali rast (2.1%) u odnosu na prošlu godinu, kada je iznosio 11,699 evra. Građani BiH raspoložu sa 20.5% evropskog prosjeka kupovne moći, odnosno s iznosom od 2,435 evra po osobi. Na ovoj ljestvici BiH je najniže rangirana od svih zemalja regije.

Od svih zemalja koje pretenduju na članstvo u Evropskoj uniji, Bosna i Hercegovina je ostvarila najmanji napredak. Broj siromašnih u BiH, samo u 2010. godini, povećan je za 20% u odnosu na prethodnu, dok više od polovine stanovnika živi na rubu egzistencije³. Više od pola miliona građana BiH u radnoj dobi je nezaposleno, što je činilo oko 46% od ukupnog broja radno sposobnog stanovništva u 2009. godini¹⁹. Taj broj u vrijeme ekonomske krize i dalje raste. Ipak, masovna nezaposlenost i širenje siromaštva u ovoj zemlji nisu prouzrokovani samo, niti čak presudno, svjetskom recesijom, već su direktan rezultat toga što se ne provode potrebne reforme.

Niska konkurentnost

Konkurentnost je sposobnost neke zemlje da na najbolji način zaposli svoje raspoložive resurse kako bi, u skladu sa promjenama u međunarodnim odnosima i

---

¹⁷ Ekonomski trendovi BiH, 2010. godine, dostupno na www.dep.gov.ba

¹⁸ Podaci Svjetske banke, dostupno na www.worldbank.org

¹⁹ Strategija zapošljavanja u BiH od 2010 – 2014. godine

na međunarodnom tržištu, ostvarila što više stope rasta svog društvenog proizvoda i obezbijedila bolji standard za svoje građane²⁰. Kao posljedice dugogodišnje centralno-planske privrede, ratnih razaranja i tranzicije privrede, u BiH su se javili ozbiljni makroekonomski problemi, kao npr. visoka zaduženost, neiskorištenost kapaciteta, tehnološko-tehnička zaostalost, nedostatak menadžerskih znanja, nepovoljno poslovno i razvojno okruženje, neefikasan pravni sistem te nedovoljna primjena komunikaciono-informacionih tehnologija.

BiH nema ni jedne institucije koja se bavi pitanjima konkurentnosti, a ne raspolaže ni sa podacima o njenom mjeranju, bez čega nije moguće dati preciznu ocjenu stanja i prijedloge za njegovo poboljšanje. Ipak, neke međunarodne institucije su vršile ocjene za BiH²¹, u kojima je ocjenjivana i BiH, pa se ovakvi dokumenti i koriste u bilo kojim analizama. Prema izvještajima Svjetskog ekonomskog foruma (Globalni izvještaj o konkurentnosti 2010-2011.), u kojem je rangirano 139 zemalja, vidi se da Bosna i Hercegovina nije ni blizu nivoa konkurentnosti evropskih zemalja. Prema tri posljednja izvještaja Bosna i Hercegovina je:

- rangirana između 102. i 109. mjesta,
- jedina je evropska zemlja rangirana preko 100.-og mjesta,
- najniže rangirana od svih 16 evropskih zemalja koje su prošle proces tranzicije i
- najniže rangirana zemlja u regionu.

Socijalna isključenost i visok nivo siromaštva

Nakon više od petnaest godina od završetka ratnih sukoba, BiH se i dalje suočava sa problemima socijalne isključenosti i siromaštva velikog broja njenih stanovnika. Socijalna isključenost je proces marginalizacije pojedinaca ili grupa koji onemogućava njihovu potpunu participaciju u društvu, otežava pristup zdravstvenim, socijalnim i obrazovnim uslugama, te ih sprečava u njihovim nastojanjima da žive životom dostojnim čovjeka. Uzroci socijalne isključenosti su brojni i proizilaze iz nejednakosti građana u ostvarivanju temeljnih ljudskih prava, dohodovne nejednakosti, života u nerazvijenim, besperspektivnim sredinama, posebnih životnih okolnosti ili faza u kojima su se našli, kao i dinamičnih društvenih promjena na koje ne mogu odgovoriti postojećim znanjima i vještinama. Stoga se socijalna isključenost posmatra kao multidimenzionalan fenomen, jer se njen pravi smisao i dubina mogu shvatiti tek kombinujući odrednice koje čine tzv. "začarani krug": nezaposlenost, siromaštvo

---

²⁰ Ilić, B., "Makroekonomija", Viša poslovna škola Čačak, 2006. godine, str. 223.

²¹ Kao primjer može se navesti Indeks svjetske konkurentnosti (IMD), Indeks globalne konkurentnosti (GCI Svjetskog ekonomskog foruma), Indeks poslovne konkurentnosti (BCI), Indeks lakoće poslovanja Svjetske banke (WB), Indeks ekonomskih sloboda (HF)

i socijalnu izolaciju²². Postojeće statistike nisu dovoljno precizne u obuhvatu i kvantifikaciji socijalno isključenih ili marginalizovanih kategorija stanovništva, pa je stoga teško egzaktno odrediti veličinu problema sa kojima se BiH suočava.

Primarni prioriteti strategije razvoja Bosne i Hercegovine

Prioritet 1: Privlačenje inostranih direktnih investicija. Ekspanzija investicionih aktivnosti dovest će do povećanja proizvodne baze neophodne za generisanje ekonomskog rasta. Također će privlačenje inostranog kapitala dovest do profilisanja domaće privrede, kroz širenje lepeze izvoznih proizvoda, jer značajan dio stranih ulagača već ima definisane lance distribucije i prodaje proizvoda koji bi se mogli proizvesti u BiH. Ulaganja predstavljaju preduslov za održavanje i povećanje proizvodnje, a samim tim i povećanje izvoza. Privlačenje i zadržavanje inostranih direktnih investicija ima važnu ulogu u stvaranju radnih mjesta, povećanju izvoza, prenosu tehnologija i menadžerskih vještina i doprinose povećanju produktivnosti i konkurentnosti. Važno je unaprijediti i stabilizovati poslovni ambijent, posebno u odnosu na poslovne ambijente zemalja u okruženju te definisati bh. „investicione proizvode“ u realnom sektoru ekonomije, prvenstveno u oblasti industrije, koji mogu biti atraktivniji od onih drugih zemalja²³.

Prioritet 2: Poboljšanje vanjske trgovine. Restruktuisanje kao kontinuisan proces se zasniva na praćenju kretanja na izvoznim tržištima, tj. kroz praćenja promjena i preferencija izvoznih potrošača. Potrebno je osigurati sistemsko praćenje zahtjeva tradicionalnih i potencijalno novih tržišta za bh. proizvode te podsticati restruktuisanje ključnih bh. izvoznih firmi radi povećanja konkurentnosti na tim tržištima. Ovo podrazumijeva i uvođenje novih podsticajnih mehanizama²⁴. Vanjskotrgovinsko poslovanje odlikuje veći uvoz od izvoza, što rezultuje velikim negativnim bilansom. S obzirom da deficit vanjskotrgovinske razmjene predstavlja jedan od najvažnijih makroekonomskih izazova BiH, prvi prioritet vanjskog sektora se odnosi na podsticanje faktora koji direktno utiču na smanjenje te eliminaciju vanjskotrgovinskog deficita. Adekvatne informacije, koje će u znatnoj mjeri osiguravati državni organi, omogućit će prilagođavanje izvozne ponude specifičnim zahtjevima pojedinih novih tržišta kao i očuvanje/povećanje tržišnog učešća domaćih izvoznika na postojećim tržištima. Uz to se vežu podsticajne mjere za intervenisanje na nivou preduzeća u oblastima proizvodnje, marketinga, upravljanje kvalitetom te sistem kvaliteta i certifikacija, razvoj inovativnih proizvoda s višom stopom dodatne vrijednosti.

---

²² „Izveštaj Evropske komisije Vijeću o spremnosti BiH za otpočinjanje pregovora sa EU o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju“ (Studija izvodljivosti), Brisel, 18. novembra 2003., str. 34.

²³ MFT BiH, (2010), Strategija razvoja Bosne i Hercegovine, Sarajevo

²⁴ World Bank Country Study, (1997): „Bosnia and Herzegovina, from Recovery to sustainable Growth“, Washington DC

Prioritet 3: Jačanje uloge BiH u trgovinskim integracijama. Tokom posljednjih 10-tak godina BiH je započela postupnu trgovinsku liberalizaciju, te ima vrlo liberalnu trgovinsku politiku koja je u skladu s principima Svjetske trgovinske organizacije (WTO). BiH je uključena u četiri područja trgovinskih pregovora i njihove sprovedbe: bilateralni pregovori, Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA), pregovori s EU i pregovori o pristupanju Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (STO).

Prioritet 4: Održati stabilnost i razvijati finansijske institucije. Za dalji razvoj finansijskog sektora i povećanje njegove efikasnosti potrebno je osigurati uslove za funkcionisanje različitih vrsta nebankarskih finansijskih institucija, te povećanje njihovog učešća u strukturi aktive finansijskog sektora. Povećanje kompleksnosti finansijskog sektora u smislu broja i vrste finansijskih institucija (institucionalna struktura) u funkciji je privlačenja novih investitora (uključujući i strane) u ovaj sektor, ali i finansiranja potreba korisnika kapitala. Istovremeno, strukturno jačanje i stabilizacija finansijskog sektora ima pozitivan uticaj na privredni razvoj, prvenstveno kroz diverzifikaciju izvora finansiranja i snižavanje cijene kapitala. Paralelno s razvojem ekonomije i produblivanjem finansijskog posredovanja povećavat će se finansijski tokovi preko tržišta kapitala. Tome može znatno doprinijeti definitivno razrješavanje tranzicijskog „paketa“ – restruktuisanje preduzeća, poboljšanje korporativnog upravljanja i poboljšanje institucionalnog okvira i regulatornog nadzora, te konvergencijom vođen razvoj (ekonomskim približavanjem EU) kao i dolazak inostranih investitora.

Prioritet 5: Stvarati uslove za povećanje štednje i investicija. Na berzama u BiH se, kada su u pitanju domaći investitori, pretežno trguje dionicama iz privatizacije, prvenstveno u svrhu preuzimanja i koncentracije vlasništva. U pribavljanju dodatnog kapitala privreda se dominantno orijentisala prema bankarskim kreditima, a stanovništvo je štednju usmjeravalo u bankarske depozite. Tradicionalnu orijentisanost k bankarskim štednim depozitima i kreditima moguće je promijeniti nizom sistemskih mjera u dužem vremenskom periodu. Potrebno je stvoriti uslove za razvoj novih oblika štednje podsticanjem stanovništva za investiranje u vrijednosne papire od vrijednosti, životna i penziona osiguranja. Za realizaciju ovog cilja neophodno je produbiti finansijsko posredovanje, stvoriti uslove za efikasno funkcionisanje institucionalnih investitora i povećati diverzifikovanost finansijskih instrumenata.

Prioritet 6: Unapređivati regionalnu saradnju i povezivanje. Unapređenjem regionalne saradnje i međunarodnim povezivanjem doprinosi se proširenju kapaciteta domaćeg finansijskog tržišta i podstiče njegova konkurentnost. Realizacija ovog cilja doprinijet će proširenju spektra finansijskih usluga i uvođenju međunarodnih standarda i najbolje prakse u sve segmente poslovanja i nadzora finansijskog sektora

ZAKLJUČAK

Tranzicijske zemlje su dugi niz godina, prilikom prelaska na tržišni sistem poslovanja, proživljavale duboku ekonomsku transformaciju koja je vodila bržem privrednom rastu i razvoju ali i brojnim problemima. Najbolje rezultate tranzicije zabilježile su one zemlje koje su među prvima započele ove procese i koje su kvalitetno pripremile infrastrukturu cjelokupne privrede. Ove zemlje su ujedno zabilježile i najmanju pad ekonomskih aktivnosti. U većini je zemalja započeo proces smanjenja ili likvidacije neefikasnih velikih preduzeća, uvedene su mjere poticanja rasta malih izvozno-orientisanih firmi i uslužnog sektora, a poseban je naglasak stavljen na daljnju razradu politike privlačenja direktnih stranih investicija. Pozitivnim se ocjenjuju dosadašnji napori u području liberalizacije trgovine i politike deviznih kurseva, te se naglašava značajan napredak u procesu privatizacije malih i srednjih preduzeća. Tranzicijskim se zemljama najviše zamjera sporost u provedbi bankarske reforme, te „nepropusnost“ finansijskog sistema uz nedovoljno razvijenu decentralizovanu mrežu finansijskih odnosa i institucija.

Iako su vodeći reformatori uspješno postavili osnove tržišne ekonomije, još uvijek su opterećeni prevelikom potrošnjom javnog sektora i neefikasnim poreskim sistemima kojeg obilježavaju visoke granične stope oporezivanja i visoki porezni „klin“ na radne dohotke. Međutim, izvjesno je da su tome znatno pridonijele i dosadašnje mjere tržišnih strukturnih reformi. Stoga ne začuđuje što su tranzicijske zemlje iskusile smanjenje nacionalnih stopa štednje, porast stope nezaposlenosti, rast javnog duga, te porast obima „sive“ ekonomije. U takvim uslovima, bez dublje fiskalne reforme, postoji opasnost od izbijanja fiskalne krize koja može u značajnoj mjeri usporiti daljnji ekonomski rast ovih zemalja. Stoga fiskalna reforma treba biti ključni dio njihove dugoročne strategija rasta.

Problem zemalja u tranziciji mada se nakon efekata i posljedica ekonomske krize može reći i zemalja članica EU, jeste nedostatak sopstvenih sredstava i nelikvidnost sopstvenih ekonomija kao i visok državni dug. Kroz sam rad se uglavnom govori o najboljem i najefikasnijem načinu obezbjeđivanja sredstava za investiranje kroz razvojne projekte. Najbolji i najefikasniji vid predstavlja neosporno domaća akumulacija koja, iz godine u godinu uglavnom gubi uticaj na domaće ekonomije. Drugi ne manje značajan vid, predstavlja inostrana akumulacija i privatni investitori koji u zavisnosti od prihoda veoma brzo premkeštaju i sele svoj kapital, u cilju što većih prihoda na uložena sredstva. Ono što u značajnoj mjeri može privući kako domaće investitore koji sopstvena sredstva drže u inostranim bankama tako i inostrane investitore neosporno jesu hartije od vrijednosti države.

Ukoliko se osvrnemo na postavljenu glavnu hipotezu ovog rada, koja je pošla od toga da Bosna i Hercegovina nema adekvatan sistem finansiranja privrednog razvoja. Sadašnji način finansiranja privrednog razvoja BiH iskazuje neefikasnost i

neadekvatnost, što negativno utiče na razvoj svih privrednih struktura i ugrožava konkurentnost zemlje, može se primjetiti da ista u cjelosti i opravdana. Argumenti kojima se ova hipoteza potvrđuje jesu:

- Sadašnji način i sistem finansiranja BiH nije jedinstven i razdvojen je između entiteta koji, sa druge strane, nedovoljno efikasno upravljaju sredstvima. Tačnije, BiH ima značajne sume namjenski odobrenih sredstava, koja stoje neiskorištena i na koje se plaća naknada jer sredstva nisu povučena, iz razloga jer nema kvalitetnih projekata u koje bi se ova sredstva investirala. Čak i kada bi se pojavili kvalitetni projekti, tada bi to opet bilo teško realizovati zbog složene političke situacije u zemlji;
- Što se tiče stanja javnog duga u BiH se može primjetiti tendencija njegovog rasta, odnosno vrlo brzog rasta. Podaci o odnosu javnog duga u društvenom bruto proizvodu i izvozu Bosnu i Hercegovinu svrstavaju u srednje zaduženu zemlju, jasno je da se naša zemlja ipak ne može ocjenjivati samo na osnovu ovih pokazatelja. Naime, činjenica je da BiH nema razvijenu privredu, da ima ogroman broj nezaposlenih, da su trgovina i usluge glavne privredne grane, da privreda nije konkurentna i da se jako malo izvozi iz naše zemlje. Svi ovi podaci zapravo pokazuju da BiH nije sposobna da se u dugom periodu suočava sa rastućim javnim dugom ukoliko se ne bude podsticao privredni rast. Slično stanje se može primjetiti u zemljama okruženja koje smo ovom prilikom analizirali. Ipak, ukoliko se uporedi učešće javnog duga BiH sa zemljama okruženja, uočavamo da je BiH najmanje zadužena zemlja od posmatranih sa 39,3% učešća javnog duga u društvenom proizvodu zemlje. Prema pokazatelji ovog odnosa, odnosno odnosa javnog duga i društvenog bruto proizvoda, BiH spada u kategoriju srednje zaduženih zemalja, kako smo već pomenuli;
- Pored navedenog, važno je primjetiti da se velike sume javnog duga često troše za finansiranje potrošnje, kao što je slučaj sa sadašnjim sredstvima MMF-a koje koristi BiH. Ovakvo stanje ne može pozitivno djelovati na privredu. Zemlja se zadužuje da bi se trošilo a sama potrošnja ne generiše nove prihode kojima se može finansirati javni dug zemlje. Ovakvo stanje bi moglo dovesti do nemogućnosti zemlje da uredno servisira obaveze po javnom dugu. Brzi rast javnog duga, u slučaju BiH posljednjih godina, neadekvatna upotreba kredita (kako je već rečeno – finansiranje potrošnje), visoki deficiti tekućeg računa, društveni bruto proizvod u kojem se uočava sve manje učešće proizvodnje i izvoza, vode razvoju ozbiljnih rizika likvidnosti naše zemlje. Ovo se prvenstveno odnosi na nemogućnosti otplate uzetih kredita uz stalno novo zaduživanje;
- Što se tiče investicija, pokazano je da su iste bilježile ogroman pad tokom perioda trajanja finansijske krize, što se veoma negativno odrazilo na privredni rast, te je isti u 2012 zabilježio kontrakciju;
- Štednja, kao bitan indikator razvoja zemlje, tako nije dovoljna i značajno je ispod nivoa drugih tranzicijskih zemalja. Pored toga, u strukturi štednje navise učestvuju građani;

Činjenica je da BiH ima nedovoljno vlastitih izvora za finansiranje i održavanje privrednog rasta, već se dovoljno zadužila i to prvenstvo radi finansiranja potrošnje a ne investiranja, te jedina mogućnost ostaje da se aktivnije koristi ino akumulacija, odnosno direktne strane investicije, koje takođe jenjavaju posljednjih godina. Ovim argumentima opravdana je prva pomoćna hipoteza. Ukoliko se usvoji ovakav stav, tada je neophodno da BiH razvija strategiju kojom će privući strane investicije. Da bi se to desilo, neophodno je urediti regulatorni okvir koji je do sada pokazao sve svoje probleme i nedosljednosti.

U analizi stanja i strukture privrednog razvoja BiH uočava se nedovoljno ulaganje u proizvodnju. Iako je posljednjih godina najviše sredstava uloženo u proizvodnju, te sume su nedovoljne da bi značajnije pokrenule proizvodne aktivnosti i da bi uticale na privredni rast i razvoj. Ovim je opravdana i druga pomoćna hipoteza.

Može se primjetiti da većina tranzicijskih zemalja, a posebno BiH, ima prije svega razvojne probleme u čijoj srži su problemi finansiranja rasta i razvoja. U suštini, radi se o strukturnim problemima koji su posebno intenzivirani u uslovima krize. Pored toga, ovi problemi stvarani i akumulirani godinama, tako da se ne mogu brzo riješiti a još manje jednostavno. Nedostatak finansijskih sredstava utiče na probleme razvoja proizvodnje, izvoza, zaposlenosti... radi se o uzrocima koji „vuku“ jedni druge.

Pokazalo se da Bosna i Hercegovina ne može privredno rasti na bazi tzv. „čistih“ djelatnosti (trgovina, skladištenje, ptt-impulsi, finansijsko posredovanje...), nego jedino na proizvodnji. Za proizvodnju, poznato je, postoje svi preduslovi. Međutim, i pored toga naša zemlja se pati, naša ekonomska stvarnost je bremenita teškim problemima. Slaba privreda, tj. privreda bez ekonomskog progressa, nezaposlenost i siromaštvo, spoljnotrgovinski deficit, loše tržište rada, deindustrijalizacija, tehnološka degradacija proizvodnje, centralizacija privrednog sistema i ekonomske politike, nereformisano preduzeće i sl. jesu neki od problema u privredi i razvoju.

LITERATURA

- Babić M.,(1997)“Makroekonomski modeli“, Mate,Zagreb
- Bajec J.,Maksimović Lj., (1993)“Savremeni privredni sistem“, Ekonomski fakultet Beograd.
- Ilić B.,(2006)“Makroekonomija“, Viša poslovna škola Čačak, Čačak.
- Ilić B.,(1995)“Aktuelna pitanja savremene političke ekonomije“, Savremena administracija Beograd.
- Đerić B.,(1997)”Teorija i politika privrednog razvoja“, Savremena administracija, Beograd.
- Stojanović A.,(2008)”Poreski sistem zemalja u tranziciji,”Revikon, 2008. godine., Banja Luka.
- Jakšić M.,Alibašić Z, (1998)„Osnovi makroekonomske analize“, Brčko.
- Komazec S.,(1992) ”Makroekonomija”, Ekonomski fakultet Beograd.
- Kejnz J.,M.,(1998) ”Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca”, Mate,Zagreb.
- Komazec S.,Ristić Ž.,(2009) Ekonomija kapitala i finansiranje razvoja”, Etnostil, Beograd.
- Erić D.,(2003)“ Finansijska tržišta i institucije“, Ekonomski fakultet Beograd.
- World Bank Country Study, (1997): „Bosnia and Herzegovina, from Recovery to sustainable Growth“, Washington DC
- EU PHARE, (1999), „An Evaluation of the EU“, Phare Public Administration Reform Programmes

Internet izvori:

- Agencija za statistiku BiH, www.abhs.gov.ba
- Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine, www.mft.gov.ba
- Svjetska banka, dostupno na www.worldbank.org
- Ekonomski trendovi BiH, 2010. godine, dostupno na www.dep.gov.ba
- Godišnji izvještaj Centralne banke BiH, dostupno na www.cbbh.ba